

Egyetlen olyan komplex képe sincs azonban, amely rábírná az embert, hogy megálljon, s a kép hatásfokának titkát fürkésze. Itt minden túlon túl könnyen megadja magát, mindent a gondtalan költősi alakít és formál.

Fölmerül persze a kérdés, hogy ha így van, miért téveszt meg mégis egyeseket ez a verselés. A válasz, azt hiszem, kézenfekvő. Azért, mert Komáromi véletlenül sem a naiv dilettánsoknak abba a népes táborába tartozik, amely ugyanilyen eszközökkel tájképeket füstöget, csendesen tilinkózik, vagy önnön tükörképét szólongatja mélán. Nem, Komáromi József Sándor az igazi, nagy költészet vitális kérdéseihez is hozzányúl, életről és halálról bölcselkedik, az ember belső ellentmondásain tépelődik, a létezés értelmére kérdez rá, miérteket sorakoztat föl akaratosan, erkölcsi választutakat kínál, „pogányul” lázad, eszmék sorsa felett borong stb., anélkül azonban, hogy nehezen kialakítható, megalapozott, szuverén költői világképe volna. Megfigyelte a költészet kérdésfeltevésének egyik-másik jegyét, eltanult ezt-azt, minthogy azonban a titokban vagy nyíltan is vállalt példaképek mögött mind tehetség, mind szenzibilitás tekintetében messze elmarad, verseiben egyetlen nyomon sem haladhat tovább, sőt, az esetek túlnyomó többségében csak parodizálja, mímeli a mindenkori jó költészetet.

Szomorú, üres, önpusztító tarisznya. Emiatt azonban főlöszleges lenne látványosan aggódnunk vagy dühödten ironizálnunk. Annál inkább, mert valószínű, hogy ez a meghökkentő felszínesség és igénytelenség, ez a hamis öntudattól táplált lila televény már költészetünk egy újabb robbanásának, termékenyebb korszakának előjele is egyúttal.

UTASI Csaba

PORTRÉKBÓL ÖSSZEÁLLÓ MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET

Baranyai Júlia: *Vízbe vesző nyomokon*. Fejezet a Dráva-szög történetéből. A Horvátországi Magyarok Szövetsége és a Forum Könyvkiadó közös kiadása. Újvidék, 1976

„Ó, csak minden fennmaradjon, megmaradjon! Még ez az áporodott, kedves, poros könyvszag is, amely az avatag, rongyos írásokból árad az ablakból, gyengéden toluul rezedaillattal elegyedten. Ó, csak valahogy megmaradjon a Dráva-szögi téli alkonyatoknak az a sápadása, gazdag magánya, ahogy ő ismeri, szereti...” Könyvének egyik legsikerültebb portréjában, Ács Gedeonról írja ezt Baranyai Júlia, s e pár sort vallo-másnak, önjellemzésnek is tekinthetjük. A felszabaduláskor a szülőföldre visszatérő tanárnő egész életét e tájnak szenteli — írói neve is ezt példázza —, fáradhatatlanul kutatja a múltat, s teszi ezt olyan hévvel és kitartással, amely nemcsak szenvedélynek: már-már küldetésnek is beillik. Amatőr régész, irodalomtörténész, néprajzos és történelemkutató egysze-

mélyben. Hatalmas olvasottsága, a forrásművek alapos ismerete, a vidéket és embereit szerető tanárnő líraisága és három évtizedes lankadatlan gyűjtőmunka eredményei ötvöződnek nemrég megjelent könyvében, a *Vizbe vesző nyomokon* című gyűjteményben. Baranyai vagy munkásságukkal, életükkel valamiképpen Baranyához kötődő „neves emberekről” szól ez a könyv, amelyet első pillantásra talán portrégyűjteménynek vél az olvasó — s egészét tekintve látja, hogy sokkal több annál. Főleg két nagy baranyai időszakot világít meg: a reformáció korát és a XIX. század második felét. Helyi jellegű művelődéstörténetről lévén szó, a szerző mindenütt a baranyai vonatkozásokat keresi és kapcsolja össze saját kutatásainak eredményeivel. Munkájának azonban nagy dicséretére válik, hogy átlép a lokálpatriotizmus buktatóin, tekintete túljut a baranyai szurdokok meredek partjain, s a helyi eseményeket, művelődéstörténeti vonatkozásokat országos vagy európai történésekkel, mozgásokkal, áramlatokkal állítja párhuzamba, hozza összefüggésbe (török hódítások kora, a reformáció, a 48-as szabadságharc), ezáltal érthetőbbé válik és jelentőségében is növekszik egy-egy helyi vonatkozás.

A vidék távoli múltjában kezdi a kutatást, de a néhány régészeti lelet (például az 1942-ben előkerült hun csatok) csupán feltételezésekre batorítják a szerzőt. A magyar feudalizmus és a reneszánsz emlékeinek felidézésénél már határozottabb a hangja, hogy a török hódítások korától kezdve már teljes vértzetben mutatkozzék meg. Innentől kezdve már mind gyakrabban találkozunk a Vörösmarti Múzeumot megteremtő Baranyai Júlia saját gyűjtésének eredményeivel. Azt a Dráva-szöveget látjuk már, amelyet „mindig első kézből ért a dühödöt pusztítás”: a török támadás rendszerint az északi híd felől érkezik, s a mohácsi csata is közvetlenül érinti a vidék lakosságát. Megszenvedti ez a nép a török uralmat; a pusztulás elképzelhetetlen méreteit érzékeltetik a XVI—XVII. századi török defterek szomorú adatai az adózók állandóan csökkenő számáról, vagy a felsorolt falvak, amelyek teljesen eltűntek a török kivonulásakor. »Sehol egy hímzett „kebél”, virághímés, vidám „gálánt”, gyöngyös vagy „csipkefíkető”, „fátyolos tekerőző”, vagy „pántlikás csécses keszkenő”. Minden elégett, odaveszett a törökdőltá talpas házikókban. Árki, Danóc elmene-kült, hamvába roskadt a vörösmarti papszer bencés szerzeteseinek rendháza, s füstölög még a csatári pálosok, a „fehér barátok” kolostorának üszke Csúza határában.« — olvashatjuk az 1544-es laskói búcsú érzékletes leírásában. S a laskói „templomdörömb” a fő színtere a következő fejezetnek: először innen sugárzott szét a vidékre a reformáció, és hozzá olyan személyiségek terjesztették, mint Sztárai Mihály vagy Szegedi Kiss István . . . Ebből a korból a tanító és énekszerző Tolnai Bálint, a Lipsius fordító Laskai János és a prédikátor Veresmarti Illés portréját művelődéstörténetünkben elsőként rajzolja meg a szerző. S itt, a reformációról, különösen pedig a laskói és a vörösmarti „ősi scholáról” beszélve válik — és nem is ok nélkül — büszkévé Baranyai Júlia hangja. Hiszen a XVI. szá-

zadi vörösmarti gimnáziumot 200 diák is látogatta és a prédikátorok messzire ható népnevelő munkája szinte a mába nyúlik. „A vörösmarti gimnázium emléke még él a falu szájhagyományában. Az iskola elmenekülésének történetén kívül egy diákcserny emléke is kereng még a falu öregjei között...” — írja a kutató. — „...S nem tudom, hogy egy-egy vörösmarti öregasszony szavaiban is nem kísért-e még elvétve a régi latin iskola emléke, amikor exament mond vizsga helyett, és a csintalan gyereket nem rendreutasítja, hanem megregnálja.” Érdekes megemlíteni, hogy amikor az emberekről, életükről, szokásaikról, nyelvükről tesz említést a szerző, nem annyira a tárgyilagos kutató, hanem inkább a velük együtt élő tanárnő elfogódott hangját érezzük.

A XVII. század végén, a török hódoltság megszűnésével megszakad a baranyai művelődéstörténet folytonossága is. A Dráva-szögi pusztulás oly nagy méretű, hogy majd kétszáz évnek kell elmúlnia, mire ismét kibontakozik valamiféle szellemi élet ezen a tájon. A könyv talán legérdekesebb, legteltesebb része ez, amely a reformkortól napjainkig vizsgálja Baranya életét. És leginkább forrásértékű is, ezek az írások adják a legtöbb új ismeretet. Ilyen Josef Pager gazdatiszt kéziratos könyvének a bemutatása, amelyet a bellyei birtokról írt 1824-ben; a Kossuthot Torinóban meglátogató baranyai földműves, Béni Izsák megrajzolása, de különösen az „elfelejtett Dráva-szögi írók”: a Kossuthot az emigrációba követő Ács Gedeonnak, a Schakespeare-fordító Ács Zsigmondnak, a színész-író Balogh Istvánnak vagy a költő-elbeszélő cilindres papnak, Újlaki Kornél Dezsőnek a portréja. És itt szerepel Dárdai Sándor, a *Jogtudományi Közöny* alapítója, Schams Ferenc, a neves szőlészeti szakember és monográfiaszerző (aki Pétervárad történetét is megírta), és Farahó János, a tragikus sorsú harcos közíró.

Hogy a szerző nincs híján a szépírói erényeknek sem, bizonyítja a kegyetlen úrnő, Vörös Márta megbüntetéséről szóló helyi vonatkozású Mátyás-monda csakúgy, mint korábban a laskói búcsút felidéző, baranyai ízekkel teli írás vagy a meleg, személyes hangú emlékezés B. Szabó György vörösmarti és csúzai látogatására. Néprajzi hozzáértésről tanúskodik a Dráva-szögi „fiketöket” bemutató fejezet; a vidék határtalan, féltő szeretetéről pedig (aminek tulajdonképpen a Múzeum is s e könyv is létrejöttét köszönheti) a Kopácsi-rét világát elénk varázsló lírai sorok: „Ó, Kopácsi rét, mi mindennek voltál édes otthona valamikor! Kozmikus gyermekkorunkra emlékeztető, ősi természetességű virágnylás, meddig maradhatasz még nekünk? A kis szigetek partjain vízi csorbóka aranylik, ingoványi menta küldi lilás bársonyú virágának fűszeres illatát, kígyókart áll őrt éles levelével, zöldessárga benge világít szürkületkor, mint éjszaka a bagoly szeme, kecskefűz árnyékol be leheletlázán érintetlen frissességű, harmat mosdatta nefelejcs-telepeket a fokok mentén... Látni kellene a mocsárvilág szigetein nőtt közönséges, egyszerű fekete nadály telítetten, bársonyosan sötét virágát kora reggel, amúgy dérszörösen, mint hajlik át

éjsötét violaszíne mély órózsaszínbe . . . Ó, madárparadicsom, bogarak, halak, növények sok ezer éves otthona!”

Hangulatos, a táj minden ízét-zamatát magába foglaló könyvet kapott az olvasó, olyan művelődéstörténeti munkát, amely korábbi ismereteket mélyít el és sok újjal bővít ki — hagyománykutatásunknak új távlatokat is nyitva ezáltal.

KARTAG Nándor

ÜTTÖRŐ VÁLLALKOZÁS

Anyanyelv — „államnyelv”, Tanulmányok a nemzetek és nemzetiségek nyelvének egyenrangú használatáról Vajdaságban. Szerkesztette: dr. Rehák László, Forum Könyvkiadó, 1976

Több okból is jelentős kiadványt tart a kezében, aki fellapozza az *Anyanyelv — „államnyelv”* c. tanulmánykötetet. Nem számítva Rehák László *A kisebbségek Jugoszláviában* c. monográfiáját, most történik meg először, hogy többségükben nemzetiségi szerzők tudományos igénnyel kezelik meg a nemzeti kérdés eszmei-politikai szempontból is igen fontos részproblémáját, az egyenjogú nyelvhasználatot. Méghozzá úgy, hogy érintve a kérdés általános vonatkozásait, részletesen vizsgálják a vajdasági gyakorlatot is.

Ezenkívül, függetlenül attól, hogy a tanulmányok jellege eltérő, a kötetnek sikerült több oldalról megvilágítania egy valóban összetett problémát, méghozzá úgy, hogy jelzi mind az elmélet, mind pedig a gyakorlat eredményeit, s tájékoztat a további kutatásokat sürgető kérdésekről.

Különösen fontos eredmény, s ez egyaránt dicséri mind a szerkesztési elképzelést, mind pedig a kivitelezést, hogy a kötetbe foglalt tanulmányok nem leszűkítve tárgyalják az egyenjogú nyelvhasználat kérdését, hanem valóban igyekeznek kibontani az anyanyelv — államnyelv fogalompár által rejtett viszonyrendszerek megválaszolásra váró problémacsoportjait. Általában véve elmondható, hogy a kötetbe foglalt tanulmányokat és magát a kötet is az interdiszciplináris megközelítésre való törekvés jellemzi. A filozófiai eszmei vonatkozásoktól kezdve, az alkotmányjogi és a politikológiai eredmények felmutatásán át, egészen a pszichológiai, pedagógiai meg nyelvtudományos vizsgálatokig a szerzők több tudományág szempontjából is igyekeznek feltárni a témát. Igaz, a szerzők a probléma megvilágítása során eltérő tudományos mélységekbe hatolnak le, de ez nem csökkenti lényegesebben a vállalkozás jelentőségét.

Végül hangsúlyozni kell, hogy a kötetben felmutatott tudományos eredmények — ideértve a gyakorlati kutatásokból levont következtetéseket is — szinte teljes egészében hozzájárulnak a nemzetek és nemzetiségek egyenjogú nyelvhasználatával kapcsolatos problémák feltárásához és megvilá-